

TOMASZ KAMIŃSKI*
RAFAŁ SZEWCZYK**

MORSKIE BADANIA NAUKOWE A BADANIA HYDROGRAFICZNE PROWADZONE NA POTRZEBY UKŁADANIA PODMORSKICH KABLI I RUROCIĄGÓW W ŚWIETLE POSTANOWIEŃ KONWENCJI O PRAWIE MORZA Z 1982 ROKU

Abstrakt

Artykuł dokonuje szczegółowej charakterystyki pojęcia morskich badań naukowych w oparciu o funkcjonujące normy międzynarodowego prawa morza, akty normatywne Rzeczypospolitej Polskiej oraz w ujęciu opartym o najnowsze, a także najbardziej znaczące publikacje naukowe stanowiące zasób literatury przedmiotu. Jednym z kluczowych badań prowadzonych przez Komisję ds. statusu prawnomiędzynarodowego podmorskich kabli i rurociągów powołaną w 2018 r. w ramach Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego jest zakres stosowania norm konwencji o prawie morza (UNCLOS) do badań hydrograficznych przeprowadzanych w ramach procesu poprzedzającego układanie podmorskich kabli i rurociągów. Niniejszy artykuł stawia hipotezę o rozłącznym traktowaniu pojęcia morskich badań naukowych i badań hydrograficznych oraz przedstawia ograniczenia prawne z jakimi może spotkać się państwo lub podmiot układający.

Słowa kluczowe: morskie badania naukowe, badania hydrograficzne, prawo morza

* dr hab. Tomasz Kamiński. Adiunkt w Zakładzie Międzynarodowego Prawa Publicznego, Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Profesor uczelni, Zakład Prawa i Ekonomii, Wydziału Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania Wojskowej Akademii Technicznej. ORCID: 0000-0002-8595-0157. t.kaminski@wpia.uw.edu.pl

** mgr Rafał Szweczyk, doktorant, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, ORCID: 0000-0003-4632-4265. r.szweczyk5@uw.edu.pl

WPROWADZENIE

Z perspektywy Rzeczypospolitej Polskiej jak i większości rozwiniętych i rozwijających się państw świata sektor energetyczny uznawany jest za jeden z najbardziej wrażliwych i strategicznych obszarów gospodarki państwa, determinujący jego zakres bezpieczeństwa w perspektywie międzynarodowej¹. Nic więc dziwnego, że państwo polskie od wielu lat kładło nacisk na działania w kierunku dywersyfikacji źródeł dostaw gazu, poprawiającej pozycję negocjacyjną, a zarazem bezpieczeństwo energetyczne państwa. W poszukiwanie nowych dróg dostaw wpisuje się przykładowo inicjowanie serii spotkań pomiędzy Ukrainą, Azerbejdżanem, Gruzją, Mołdawią, Rumunią oraz państwami bałtyckimi w celu dążenia do otwarcia rynku europejskiego dla azerskich producentów poprzez rurociąg Odessa-Brody-Gdańsk² podejmowane przez Prezydenta Lecha Kaczyńskiego. Namacalnym sukcesem wieloletnich działań jest zaś zawarcie 11 grudnia 2018 r., w Katowicach, umowy międzynarodowej między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Danii w sprawie projektu *Baltic Pipe*³, a w konsekwencji otwarcie w dniu 27 września 2022 r. podmorskiej struktury do transferu gazu na dnie Morza Bałtyckiego pod nazwą *Baltic Pipe*⁴. System ten łącząc Norwegię, Danię i Polskę ma zwiększyć bezpieczeństwo energetyczne Polski pozwalając na dostarczenie około 10 mld m³ gazu rocznie⁵, co stanowi ponad połowę zapotrzebowania na ten surowiec. To niewątpliwie ważne osiągnięcie, z perspektywy przygotowań aparatu państwowego wymagało podjęcia szeregu działań i przygotowań, które w przestrzeni interpretacji prawnej stanowi wyzwanie intelektualne, któremu od lat starają się podołać przedstawiciele doktryny międzynarodowego prawa morza.

Jednym z wyzwań będących przedmiotem poniższych rozważań, przed którymi staje nauka w dzisiejszych czasach jest pojęcie morskich badań naukowych i korelacja tego pojęcia z pozostałymi przepisami zawartymi w Konwencji Narodów Zjednoczonych z Montego Bay o prawie morza, otwartej do

¹ H. Dźwigoł i in., *Evaluation of the energy security as a component of national security of the country*, Journal of Security & Sustainability Issues, t. 8, nr 3, 2019, s. 315.

² N. Tomaszewska, A. Starzyk, *Conception of Intermarium in Polish foreign policy in XXI century*, Torun International Studies, nr 10, 2017, s. 20.

³ Dz.U. z 2019 r. poz. 1263 – umowa została ogłoszona w Dzienniku ustaw dnia 9 lipca 2019 r., Prezydent zaś podpisał ustawę z dnia 21 lutego 2019 r. o ratyfikacji Umowy między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Danii w sprawie projektu *Baltic Pipe*, podpisanej w Katowicach dnia 11 grudnia 2018 r., w dniu 5 kwietnia 2019 r. – ustawa ratyfikacyjna została ogłoszona w dniu 10 kwietnia 2019 r. - Dz.U. z 2019 r. poz. 673.

⁴ <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/gazociag-baltic-pipe-urowczyście-otwarty,59171> (dostęp: 3.10.2022 r.).

⁵ <https://www.gaz-system.pl/pl/system-przesyłow/inwestycje/baltic-pipe.html> (dostęp: 3.10.2022 r.).

podpisu dnia 10 grudnia 1982 r. (UNCLOS)⁶. Kwestia ta stanowi jednocześnie przedmiot badań prowadzonych przez Komisję ds. statusu prawnomiędzynarodowego podmorskich kabli i rurociągów powołaną w 2018 r. w ramach Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego (Komisja ILA). Ostatnie badania Komisji dotyczą bowiem, m.in. relacji pomiędzy badaniami hydrograficznymi prowadzonymi na potrzeby układania kabli i rurociągów, a morskimi badaniami naukowymi, co ma pozwolić na wskazanie zakresu regulacji prawnomiędzynarodowej określającej zasady prowadzenia pierwszych z nich.⁷

Przedmiotem niniejszego artykułu jest dokonanie szczegółowej charakterystyki pojęcia morskich badań naukowych w oparciu o współczesną wiedzę oraz wpływ ograniczeń wynikających z norm obszarowych na możliwości państw w zakresie przeprowadzania tych badań. Dodatkowo przedmiotem analizy prawnej uczyniono hipotezę, w myśl której morskie badania naukowe oraz badania hydrograficzne, stanowiące element procesu układania podmorskich kabli i rurociągów, należy traktować w sposób rozłączny jako odrębne instytucje międzynarodowego prawa morza.

1. MORSKIE BADANIA NAUKOWE – CHARAKTERYSTYKA PRAWNA

Chcąc opisać specyfikę funkcjonowania państw w wykonywaniu uprawnień do przeprowadzania morskich badań naukowych (*marine scientific research* - MSR) należy wskazać, że UNCLOS nie przedstawia definicji prawnej dla tej działalności morskiej, jednocześnie obejmując ją zakresem części XIII konwencji w 38 artykułach. Powodów powyższego braku, w literaturze przedmiotu upatruje się między innymi w tym, że z jednej strony morskie badania naukowe stanowią przestrzeń nieustającego rozwoju, zmian innowacyjnych oraz różnorodności metod przeprowadzania, a z drugiej w braku jednolitego postrzegania tego pojęcia, wynikającej z różnorodności stosowanych przez państwa – strony UNCLOS środków dla badania obszarów morskich⁸.

⁶ Konwencja weszła w życie w dniu 16 listopada 1994 r., jej depozytariuszem jest Sekretarz Generalny NZ, konwencja została sporządzona w sześciu językach stanowiących języki autentyczne konwencji (j. angielski, j. rosyjski, j. arabski, j. hiszpański, j. francuski, j. chiński), konwencja została przyjęta i otwarta do podpisu ostatniego dnia 11-ej sesji III Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Prawa Morza, https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en#1 (dostęp: 3.10.2022 r.).

⁷ *International Law Association Submarine Cable and Pipelines Under International Law, [Second Interim Report 2022* – dokument niepublikowany, znajdujący się w prywatnych zbiorach współautora.

⁸ Y.-C. Chang, S. Xin, X. (John) Zhang, *A Proposal for Joint Marine Scientific Research Activities in the Disputed Maritime Areas of the South China Sea*, Coastal Management, t. 50 nr 3,

Z definicji proponowanych w doktrynie warto przytoczyć tę która została przedstawiona przez A.H.A Soons'a w jego klasycznej już pracy na temat morskich badań naukowych opublikowanej w 1982 r. Określa je on jako „... wszelkie badania lub pokrewne prace eksperymentalne mające na celu poszerzenie wiedzy człowieka o środowisku morskim” o raz dodaje, że obejmują one „... wszelką pracę naukową, niezależnie od miejsca jej prowadzenia, której przedmiotem jest środowisko morskie”⁹. Z kolei Y. van Logchem w artykule wydanym kilka lat temu zwraca uwagę na jeszcze jeden element, a mianowicie na obowiązek publikacji wyników badań. Stwierdza on, że MSR są „... powszechnie postrzegane jako mające na celu poszerzenie wiedzy ludzkości na temat środowiska morskiego oraz że ich wyniki będą rozpowszechniane publicznie”¹⁰.

Warto dodać, że w literaturze istnieje przekonanie, że morskie badania naukowe powinny być realizowane bezpośrednio w środowisku morskim i dotyczyć tylko i wyłącznie środowiska morskiego, zaś projekty, które są realizowane przez statki państwa bandery, a które dotyczą np. podmorskiej archeologii oraz badania przeprowadzane przez satelity, a także badania skupione na działalności ludzkiej w obszarach morskich, nie stanowią morskich badań naukowych¹¹. Za argumentem tym przemawia m.in. fakt zawarcia w ramach konwencji o prawie morza przepisów szczegółowych odnoszących się zarówno do układania kabli i rurociągów, jak i do archeologii morskiej.

Na uwagę zasługuje fakt, iż parlament Rzeczypospolitej Polskiej uchwalając ustawę z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (ustawa o obszarach morskich)¹², w ramach realizacji uprawnień przyznanych na mocy sekcji trzeciej części XIII UNCLOS, również nie przyjął definicji prawnej morskich badań naukowych, co zmusza przedstawicieli polskiej nauki prawa międzynarodowego publicznego do poszukiwania przepisów zawierających normy proceduralne oraz do posługiwania się wykładnią celowościową oraz dostępnym orzecznictwem. W tym kontekście warto wskazać orzeczenie Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku, który w wyroku z dnia 26 stycznia 2021 r., odniósł się do komentowanego pojęcia w związku z wyjaśnianiem statusu statków badawczych¹³. Stwierdził on, że „Statki badawcze z założenia nie przewożą z jednego

2022, s. 217, DOI:10.1080/08920753.2022.2037385, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08920753.2022.2037385>.

⁹ A.H.A Soons, *Marine scientific research and the law of the sea*, Deventer, 1982, s. 6.

¹⁰ Y. van Logchem, *Submarine Telecommunication Cables in Disputed Maritime Areas*, *Ocean Development & International Law*, t. 45 nr 1, 2014, s. 111.

¹¹ T. Górski, *The legal aspects of marine scientific research in Polish maritime areas*, *Baltic Coastal Zone. Journal of Ecology and Protection of the Coastline*, t. 10, 2006, s. 74.

¹² Dz.U. z 1991 r. Nr 32, poz. 131.

¹³ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 26.01.2021 r., sygn. akt: I SA/Gd 989/20, (Legalis nr 2535282).

portu do drugiego portu towarów ani pasażerów, nie prowadzą handlu a jedynie wykonują badania na zlecenia instytucji naukowych; Statki badawcze (sejsmiczne, eksploracyjne) przeznaczone są do badań geofizycznych dna morskiego, do prowadzenia eksploracji głębokich warstw oceanu na różnych głębokościach. (...) Statki badawcze udają się w konkretny rejon oceanu lub morza i tam naukowcy obecni na pokładzie takiego statku przeprowadzają badania mórz w celach naukowych. (...) typowy statek badawczy wyposażony [jest – T.K. i R.S.] we wszystkie urządzenia niezbędne do przeprowadzenia zleconych badań oceanu i zapewnienia odpowiednich warunków pracy naukowcom”.

Parafrazując powyższe można zaproponować definicję morskich badań naukowych wskazując, iż są to działania przeprowadzane na zlecenie instytucji naukowych, przez naukowców lub w ich obecności, przy użyciu niezbędnych urządzeń znajdujących się na statkach, umożliwiających geofizyczne badanie dna morskiego oraz eksplorację mórz i oceanów na różnych głębokościach, przy czym dla samego sformułowania „badanie” należy przyjąć zwyczajowe rozumienie tego słowa, które oznacza „prace zmierzające do poznania czegoś za pomocą analizy naukowej”¹⁴. Wiedza uzyskana w wyniku ich przeprowadzania podlega zaś w myśl art. 244 UNCLOS obowiązkowi publikacyjnemu.

1.1. MORSKIE BADANIA NAUKOWE NA MORZU TERYTORIALNYM

Rozważania nad specyfiką wykonywania morskich badań naukowych w obszarze morza terytorialnego państwa nadbrzeżnego należy rozpocząć od wskazania dwóch artykułów UNCLOS stanowiących rdzeń normatywny dla prowadzenia tego rodzaju działalności morskiej.

Pierwszy z nich, art. 21 – znajduje się w rozdziale 3 części II UNCLOS i traktuje o wyłącznej kompetencji państw do tworzenia prawa wewnętrznego pod postacią ustaw i wszelkich innych aktów normatywnych o charakterze powszechnie obowiązującym w danym państwie, dotyczących prawa nieszkodliwego przepływu przez morze terytorialne w celu wykonywania morskich badań naukowych. Warto zaznaczyć, iż państwa strony UNCLOS zobowiązały się nie wydawać wewnętrznych aktów normatywnych, które regulowałyby aspekty techniczne związane z projektowaniem obcych statków, ich budową i składem załogi o ile ograniczenia normatywne nie wynikałyby wprost z obowiązującego prawa międzynarodowego, zaś wszelkie akty regulujące aspekty proceduralne muszą zostać w należyty sposób podane do publicznej wiadomości (art. 21 ust. 2 i 3 UNCLOS). Warto zaznaczyć, iż obecnie w literaturze wskazuje się, iż istnieje wątpliwość, co do przyjmowania regulacji

¹⁴ <https://sjp.pwn.pl/sjp/badanie;2442401.html> (dostęp: 3.10.2022 r.).

dotyczących środków nawigacyjnych takich jak m. in. systemy raportowania statków, pilotaż oraz systemy wyznaczające trasę przez morze terytorialne¹⁵.

Z kolei art. 245 znajdujący się w rozdziale 3 części XIII UNCLOS, bezpośrednio związanej z morskimi badaniami naukowymi wyposaża państwo nadbrzeżne w obszarze morza terytorialnego w trzy kompetencje: a) kompetencję regulacyjną, obejmującą morskie badania naukowe, b) kompetencję do wyrażenia zgody przez organy administracji państwowej na prowadzenie zarówno przez podmioty państwowe jak i podmioty zagraniczne morskich badań naukowych w obszarze morza terytorialnego oraz c) kompetencję do prowadzenia morskich badań naukowych. Warto zaznaczyć, iż zgoda organu państwowego musi być wyraźna, nie może być domniemana. Zgodnie z ustawą o obszarach morskich minister właściwy ds. gospodarki morskiej wydaje pozwolenia na prowadzenie morskich badań naukowych państwowym lub zagranicznym osobom fizycznym i prawnym oraz obcym państwom i organizacjom międzynarodowym uzgadniając te kwestie uprzednio z ministrem ds. klimatu oraz ministrem ds. środowiska (art. 28 ustawy o obszarach morskich), zaś w sytuacji, w której badania dotyczą żywych zasobów morza pozwolenie wydaje minister właściwy ds. rybołówstwa, przy czym konstrukcja przepisu sugeruje, że względu na brak odniesienia do stosowania odpowiednio art. 28, iż jego pozwolenie nie wymaga uzgodnień z wcześniej wskazanymi ministrami (art. 32a ustawy o obszarach morskich).

Ustawa o obszarach morskich wskazuje jakie wymogi muszą spełnić podmioty zagraniczne, w tym państwa i organizacje międzynarodowe, po uzyskaniu ministerialnego pozwolenia, aby móc rozpocząć morskie badania naukowe. Wymogi można podzielić na dwie grupy: notyfikacyjne i realizacyjne. Do realizacyjnych należy zaliczyć obowiązek zapewnienia udziału polskich przedstawicieli w trakcie prowadzenia badań na statkach i innych urządzeniach (art. 30 pkt 1) oraz obowiązek niezwłocznego usunięcia urządzeń naukowo-badawczych i wyposażenia po zakończeniu przeprowadzania badań, o ile nie uzyskano pozwolenia na ich pozostawienie (art. 30 pkt 5). Do wymogów notyfikacyjnych zaliczamy konieczność poinformowania ministra właściwego ds. gospodarki morskiej w terminie 6 miesięcy o wynikach przeprowadzonych morskich badań naukowych (art. 30 pkt 2) oraz konieczność udostępnienia danych pozyskanych w drodze tej działalności morskiej (art. 30 pkt 3), jak również informowanie w trakcie prowadzenia badań o wszelkich istotnych zmianach w programie badań (art. 30 pkt 4). Niespełnienie wymagań wskazanych w art. 30 ustawy o obszarach morskich może spowodować, iż organ administracji państwowej w osobie ministra właściwego ds. gospodarki morskiej (art. 32 ustawy o obszarach morskich) stwierdzi utratę ważności

¹⁵ J.J. Solski, *The 'Due Regard' of Article 234 of UNCLOS: Lessons From Regulating Innocent Passage in the Territorial Sea*, *Ocean Development & International Law*, t. 52, nr 4, 2022, s. 406.

pozwolenia na przeprowadzenie morskich badań naukowych lub też w przeszłości podmiot, który nie spełnił wymogów realizacyjnych lub notyfikacyjnych, będzie pozbawiony możliwości wnioskowania o wydanie kolejnego pozwolenia na przeprowadzenie morskich badań naukowych (art. 30a ustawy o obszarach morskich). Co do zasady, w przypadku osób fizycznych i prawnych pochodzenia krajowego ustawa o obszarach morskich wymaga jedynie wykonania obowiązków notyfikacyjnych w postaci przekazania ministrowi w terminie 6 miesięcy wyników badań oraz zebranych danych (art. 31 ustawy o obszarach morskich). Należy podkreślić, że wymogi te zgodnie z ustawą o obszarach morskich mają zastosowanie do wszystkich obszarów morskich Rzeczypospolitej Polskiej, które w myśl ustawy należy rozumieć jako morskie wody wewnętrzne, morze terytorialne, strefę przyległą oraz wyłączną strefę ekonomiczną (art. 2 ustawy o obszarach morskich).

1.2. MORSKIE BADANIA NAUKOWE W WYŁĄCZNEJ STREFIE EKONOMICZNEJ I NA SZELFIE KONTYNENTALNYM

Z normatywnego punktu widzenia dużo bardziej skomplikowanym zagadnieniem jest prowadzenie morskich badań naukowych w obszarze wyłącznej strefy ekonomicznej oraz na szelfie kontynentalnym. W ramach konstrukcji art. 56 UNCLOS, ustalono, że państwo nadbrzeżne posiada w wyłącznej strefie ekonomicznej jurysdykcję do badań naukowych morza, jednakże prawa wymienione w powyższym artykule w sytuacji, w której odnoszą się do dna morskiego, muszą być wykonywane zgodnie z częścią UNCLOS dotyczącą szelfu kontynentalnego. Fragment ten niewątpliwie odnosi się do dwóch kwestii. Po pierwsze do art. 77 UNCLOS przyznającego państwu nadbrzeżnemu suwerenne prawa w celu badania i eksploatacji zasobów naturalnych, ożywionych i nieożywionych, szelfu kontynentalnego. Po drugie zaś, zgodnie z art. 79 konwencji, do wyrażenia zgody na wytyczanie tras dla rurociągów układanych na szelfie kontynentalnym oraz do określenia granic dla ewentualnych utrudnień dla układania lub konserwowania kabli i rurociągów wprowadzanych przez państwa nadbrzeżne poprzez wskazanie, że powinny się one ograniczać wyłącznie do racjonalnych środków¹⁶ stosowanych w celu badania szelfu kontynentalnego, eksploatacji jego zasobów naturalnych oraz zapobiegania, zmniejszania i kontrolowania zanieczyszczenia powodowanego przez rurociągi. Warto zauważyć, że w świetle powyższej regulacji państwo nadbrzeżne posiada na badanych obszarach dalej idące uprawnienia do wprowadzania regulacji dotyczących statusu prawnego rurociągów niż kabli oceanicznych.

¹⁶ Na temat „reasonable measures” zob.: T. Kamiński, R. Szewczyk, *The coastal state obligation not to impede the laying or maintenance of submarine pipelines on the continental shelf according to United Nations convention on the law of the sea*, *Marine Policy*, 143, 2022, s.1-6.

Dalej należy zwrócić uwagę na postanowienia art. 58 ust. 1 UNCLOS potwierdzające prawa wszystkich państw, wraz ze śródlądowymi, do korzystania w wyłącznej strefie ekonomicznej z wymienionych w art. 87 konwencji wolności żeglugi i przelotu, układania podmorskich kabli i rurociągów oraz innych, zgodnych z prawem międzynarodowym, sposobów korzystania z morza, jakie wiążą się z tymi wolnościami w związku z używaniem statków morskich i powietrznych oraz podmorskich kabli i rurociągów, o ile jest to zgodne z innymi postanowieniami niniejszej konwencji.

Interpretacja dogmatyczna przepisów UNCLOS oraz przegląd literatury z zakresu morskich badań naukowych skłania do postawienia tezy o funkcjonowaniu ogólnej zasady, w ramach której państwo nadbrzeżne wyposażone jest we władztwo dyskrecjonalne dotyczące sfery możliwości udzielenia zgody na przeprowadzenie morskich badań naukowych w obszarze wyłącznej strefy ekonomicznej lub na szelfie kontynentalnym¹⁷. Tezę tę potwierdza art. 246 ust. 2 UNCLOS, który wprost wskazuje, że morskie badania naukowe są prowadzone za zgodą państwa nadbrzeżnego, jednakże możliwość odmowy prowadzenia nie ma charakteru nieograniczonego, co może być zasugerowane brzmieniem ustępu 3 zd. pierwsze tego samego artykułu: „*W zwyczajnych warunkach państwa nadbrzeżne udzielają zgody na realizację w swojej wyłącznej strefie ekonomicznej lub na swoim szelfie kontynentalnym, przez inne państwa lub właściwe organizacje międzynarodowe, projektów morskich badań naukowych (...)*”. Pojęcie „zwyczajnych warunków” nie zostało dookreślone przez część XIII UNCLOS, choć wydaje się, że pojęcie to powinno być rozumiane dość szeroko skoro zgodnie z ust. 4 komentowanego artykułu zwyczajne warunki mogą istnieć nawet, pomimo braku stosunków dyplomatycznych, między państwem nadbrzeżnym a państwem prowadzącym badania. A. Proelss i Ch. Hong wskazują, że ograniczenie w odmowie wydania zgody będzie miało zastosowanie w przypadku niespełnienia przesłanek z art. 246 ust. 5 UNCLOS to jest w sytuacji, w której m.in. badania nie byłyby przeprowadzane przy konieczności prowadzenia wierceń na szelfie kontynentalnym, użycia materiałów wybuchowych, wprowadzenia do środowiska morskiego szkodliwych substancji, wymagałyby budowy sztucznych wysp, instalacji i konstrukcji lub też wykazywałyby bezpośrednie znaczenie dla badania i eksploatacji zasobów naturalnych¹⁸. Na podobnym stanowisku stoi J. Mossop wskazując, że badania przeprowadzone na szelfie kontynentalnym mogą nie uzyskać zgody ze względu na znaczenie dla eksploatacji zasobów znajdujących się pod jurysdykcją państwa

¹⁷ J. Mossop, *Protecting Marine Biodiversity on the Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles*, Ocean Development & International Law, t. 38 nr 3, 2007, s. 287, DOI: 10.1080/00908320701530474.

¹⁸ A. Proelss, C. Hong, *Ocean Upwelling and International Law*, Ocean Development & International Law, t. 43 nr 4, 2012, s. 377, DOI: 10.1080/00908320.2012.726843.

nadbrzeżnego, jednakże dodaje także, iż w obszarze szelfu kontynentalnego, wykraczającym poza 200 mil morskich od linii podstawowych od których mierzy się szerokość morza terytorialnego państwo nadbrzeżne nie może korzystać z uprawnienia do cofnięcia zgody, o którym mowa w art. 246 ust. 5, o ile nie ustanowią na te potrzeby oficjalnych, specjalnych obszarów, w których będą przeprowadzane działania eksploatacyjne lub prace badawcze¹⁹.

Na bardzo ważny aspekt w wydawaniu pozwolenia na przeprowadzanie morskich badań naukowych w obszarze wyłącznej strefy ekonomicznej należy zwrócić uwagę w kontekście funkcjonowania ustawy o obszarach morskich. Pierwszym aspektem jest brak odniesienia ustawy o obszarach morskich do szelfu kontynentalnego wynikający z faktu, iż ze względu na ukształtowanie geograficzne i wielkość Morza Bałtyckiego określanego naukowo jako „morze szelfowe”²⁰, „półzamknięte”²¹, wyłączne strefy ekonomiczne państw regionu nie pozostawiają przestrzeni dla możliwości wykonywania jurysdykcji nad szelfem pozostającym poza ich granicami. Drugim aspektem potwierdzającym przyjęcie przez państwo polskie nieco odmiennej od prezentowanej przez A. Proelsssa i Ch. Hong’a koncepcji przewidującej możliwość odmowy udzielenia zgody na przeprowadzanie morskich badań naukowych w oparciu tylko o przesłanki wskazane w art. 246 ust 5 UNCLOS, jest rozciągnięcie możliwości odmowy wyrażenia zgody w oparciu o przekonanie, iż badania naukowe mogą zagrażać zanieczyszczeniu środowiska (art. 29 ust. 2 ustawy o obszarach morskich). W takich sytuacjach minister właściwy ds. gospodarki morskiej dokonuje uzgodnień z ministrem właściwym ds. klimatu i ministrem właściwym ds. środowiska. Niewątpliwie należy podkreślić, iż przyjęcie takiej interpretacji nie tylko realizuje uprawnienia państwa nadbrzeżnego do sprawowania jurysdykcji nad wykonywaniem morskich badań naukowych w obszarze wyłącznej strefy ekonomicznej, ale także realizuje założenia art. 240 pkt d) oraz art. 192 i 194 UNCLOS o zobowiązaniu do ochrony i zachowania środowiska morskiego, które to zadania zdaniem A.H.A. Soons’a stanowią jedną z najbardziej uzasadnionych potrzeb dla prowadzenia morskich badań naukowych będących wynikiem wzrostu ludzkiej działalności przemysłowej²².

¹⁹ J. Mossop, *op. cit.*, s. 288.

²⁰ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 243.

²¹ J. Ginsbert, *Czy Bałtyk jest morzem zamkniętym?*, Warszawa 1938, s. 7, <http://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/docmetadata?id=57187> (dostęp: 9.10.2022 r.).

²² A.H.A Soons, *op.cit.*, s. 14.

1.3. MORSKIE BADANIA NAUKOWE NA MORZU PEŁNYM

Obszary morza pełnego są według prawa międzynarodowego tym rodzajem obszarów *terra nullius*, w których uwidacznia się największa swoboda państw uwarunkowana historycznie istnieniem niczym nieskrępowanych wolności morza pełnego. Po raz pierwszy ogólne zasady prawa morza zostały skodyfikowane w Konwencji genewskiej o morzu pełnym z dnia 29 kwietnia 1958 r.²³ Konwencja ta nie wymieniała jednak wolności do prowadzenia morskich badań naukowych wśród wolności morza pełnego. Należy jednak podkreślić, że katalog tych wolności ma charakter otwarty, a obecnie art. 87 UNCLOS wskazuje, że obejmuje on między innymi wolność badań naukowych²⁴. Jednak UNCLOS nie przyznała wolności badań naukowych charakteru nieograniczonego obejmując treść art. 87 zastrzeżeniem odnoszącym się do postanowień dotyczących szelfu kontynentalnego oraz „Obszaru” w związku z dyspozycją art. 256 UNCLOS. Przepisy UNCLOS dokonały częściowego rozdziału wolności do prowadzenia morskich badań naukowych na badania prowadzone w słupie wody poza wyłączną strefą ekonomiczną oraz na badania prowadzone w Obszarze, co ciekawe poza badaniami zasobów obszaru, które nie mogą odbywać się bez zgody Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego (art. 153 UNCLOS) oraz w kwestiach ochrony środowiska (art. 145 UNCLOS), w których Organizacja przyjmuje odpowiednie przepisy, nie występuje żadne ograniczenie dla państw wykonujących morskie badania naukowe. Wartym zaznaczenia jest fakt, iż obecnie Komitet Prawny i Techniczny Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego jest w fazie przygotowań ostatecznej wersji przepisów dotyczących wykorzystania surowców naturalnych w Obszarze, zaś w zaprezentowanym w 2019 r. projekcie regulacji znalazł się szereg wytycznych dla wykonawców, mających zabezpieczyć integralność podmorskich kabli i rurociągów²⁵.

²³ Konwencja weszła w życie w dniu 30 września 1962 r. stronami konwencji są 63 państwa, Polska przekazała dokumenty ratyfikacyjne depozytariuszowi w dniu 29 czerwca 1962 r. co potwierdza Oświadczenie Rządowe z dnia 22 czerwca 1963 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Konwencji o morzu pełnym, sporządzonej w Genewie dnia 29 kwietnia 1958 r. (Dz. U. z 1963 r. nr 33, poz. 188), <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19630330188> (dostęp: 11.10.2022 r.).

²⁴ Zob. art. 2 Konwencji genewskiej o morzu pełnym z dnia 29 kwietnia 1958 r. oraz art. 87 UNCLOS.

²⁵ ISBA/25/C/WP.1 – Międzynarodowa Organizacja Dna Morskiego, Komitet Prawny i Techniczny, *Draft regulations on exploitation of mineral resources in the Area*, Regulacja 32 i n. por z definicją incydentu, https://isa.org.jm/files/files/documents/isba_25_c_wp1-e_0.pdf (dostęp: 11.10.2022 r.).

2. RELACJA POMIĘDZY MORSKIMI BADANAMI NAUKOWYMI A BADANAMI HYDROGRAFICZNYMI

Jednym z głównych celów niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie o wzajemne relacje pomiędzy pojęciem morskich badań naukowych i badań hydrograficznych prowadzonych w związku z układaniem podmorskich kabli i rurociągów. Należy więc zbadać, czy istnieje możliwość utożsamiania tego pojęcia jako zakresowo nadrzędnego lub podrzędnego względem drugiego. Dodatkowo należy poddać badaniu hipotezę, czy morskie badania naukowe oraz badania hydrograficzne, należy traktować w sposób rozłączny. J. Symonides wskazywał, że termin układanie rurociągów powinien obejmować cztery odrębne fazy: a) fazę przygotowania projektu i wytyczenia trasy, b) fazę układania rurociągu i konstrukcji wszelkich instalacji niezbędnych do funkcjonowania takiego rurociągu, c) fazę pracy rurociągu, którą należy rozciągnąć na wszelkie czynności sprzyjające utrzymaniu tej podmorskiej struktury transferowej w użyciu oraz d) usunięcie z akwenów morskich zużytych i niewykorzystywanych instalacji i konstrukcji²⁶. Analogicznie należy postrzegać proces układania podmorskich kabli przy czym pierwsza faza nie zawiera konieczności uzyskania zgody państwa nadbrzeżnego na wytyczenie trasy podmorskiego kabla w myśl art. 79 ust. 3 UNCLOS. W ramach tych czterech faz badania hydrograficzne pojawiają się w pierwszej i trzeciej z nich. Potrzeba przeprowadzenia badań hydrograficznych na szelfie kontynentalnym i w wyłącznej strefie ekonomicznej wynika bezpośrednio z brzmienia art. 79 ust. 5 UNCLOS, który zakłada, iż *„Podczas układania podmorskich kabli lub rurociągów państwa zwracają należytą uwagę na istniejące już kable lub rurociągi; W szczególności nie powinny ulec pogorszeniu możliwości naprawy istniejących kabli lub rurociągów.”*. Odpowiednikiem tego artykułu w obszarze morza pełnego jest art. 112 ust. 2 UNCLOS nakazujący stosowanie art. 79 ust. 5 do układania przedmiotowych struktur przesyłowych na morzu pełnym. Przeprowadzenie badań hydrograficznych dla umieszczenia rurociągu lub kabla podmorskiego na dnie, jest niezbędne także z punktu widzenia czynników geofizycznych, jak nierówne ułożenie i rodzaj podłoża. Planowanie trasy podmorskich struktur transferowych wymaga także uwzględnienia danych dotyczących istniejących łowisk, wydobycia ropy czy kotwiczenia statków w rejonie umiejscowienia projektowanych struktur.

Y. van Logchem jest zdania, że choć często działania polegające na badaniu hydrograficznym dna morskiego polegają na dokonywaniu takich samych czynności i prowadzone są przy wykorzystaniu takich samych urządzeń jak przy

²⁶ J. Symonides, *Prawnomiędzynarodowe regulacje dotyczące układania podmorskich rurociągów w wyłącznej strefie ekonomicznej, na szelfie kontynentalnym i morzu otwartym*, Prawo Morskie, t. XXII, 2006, s. 12.

prowadzeniu morskich badaniach naukowych, to nie należy traktować ich jako podległych reżimowi prawnemu właściwemu dla morskich badań naukowych²⁷. Interpretacja przepisów UNCLOS sugeruje wprost, iż zamysłem jej twórców było rozłączne traktowanie tych pojęć, co wynika m.in. z brzmienia art. 21 ust. 1 pkt g) konwencji, w którym w jednym zdaniu zestawiono uprawnienie państwa do wydawania ustaw celem regulowania na morzu terytorialnym spraw: „morskich badań naukowych” oraz „obserwacji hydrograficznych”. Gdyby jednak pozostawić interpretację tylko literalnemu brzmieniu przepisu art. 21 UNCLOS można by narazić się na zarzut wynikający z analogicznej konstrukcji zastosowanej w art. 124 ust. 2 dotyczącej zestawienia sformułowań „rurociąg” i „gazociąg”, zaś w powszechnej praktyce przyjmuje się, iż są to pojęcia zamienne.

Komisja ILA, opowiadając się za rozłącznością reżimów właściwych dla MSR i badań hydrograficznych, oprócz wskazanych odrębności terminologicznych występującej w uregulowaniach UNCLOS, zwraca także uwagę na odrębności funkcjonalne. Raport Komisji podkreśla bowiem, że celem badań hydrograficznych prowadzonych w związku z układaniem podmorskich kabli i rurociągów nie jest w tym wypadku poszerzenie ogólnodostępnej wiedzy naukowej o danym akwenu morskim, a dokonanie pomiarów na wąskim pasie, np. o szerokości 500 metrów dna i słupa wody ponad nim na potrzeby optymalnego zaplanowania przebiegu projektowanych konstrukcji przesyłowych²⁸.

Należy podkreślić, że konsekwencją rozłącznego traktowania badanych pojęć byłby fakt, że państwo przeprowadzające badania hydrograficzne w wyłącznej strefie ekonomicznej nie byłoby związane koniecznością uzyskania zgody państwa nadbrzeżnego wynikającej z reżimu części XIII UNCLOS. Dodatkowo trzeba zaznaczyć, iż wszelkie działania nieskoncentrowane na eksploatacji zasobów naturalnych mogą być prowadzone tamże bez zgody państwa nadbrzeżnego. W tym kontekście warto wskazać na pogląd sformułowany przez P. Pedrozo, który wskazuje, że w świetle uregulowań UNCLOS poświęconych morskim badaniom naukowym, jak i wspomnianego już art. 58 konwencji pozwalającego państwom na korzystanie ze wszystkich zgodnych z prawem międzynarodowym, sposobów korzystania z morza, jakie wiążą się z tymi wolnościami w związku z używaniem statków morskich i powietrznych oraz podmorskich kabli i rurociągów, zarówno badania hydrograficzne jak i pozyskiwanie danych morskich dla celów wojskowych powinny być traktowane jako element realizacji wolności morza pełnego i jako takie wyłączone spod jurysdykcji państwa nadbrzeżnego w wyłącznej strefie ekonomicznej²⁹.

²⁷ Y. van Logchem, *op.cit.*, s. 111.

²⁸ *International...*, s. 5 (11-13).

²⁹ P. Pedrozo, *Maintaining Freedom of Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone and on the High Seas*, *Indonesian Journal of International Law*, t. 17, nr 4, 2020, s. 480, DOI: 10.17304/ijil.vol17.4.796.

Z odmienną sytuacją będziemy oczywiście mieć do czynienia na obszarze morza terytorialnego gdzie każde przeprowadzenie badań hydrograficznych będzie wymagało zgody państwa nadbrzeżnego³⁰. Ewentualne zbieranie danych hydrograficznych w obszarze morza terytorialnego z pominięciem tego wymogu może zostać uznane za naruszenie zasady nieszkodliwego przepływu, gdy zostanie zaklasyfikowane jako działanie polegające na zbieraniu informacji na szkodę obronności lub bezpieczeństwa państwa nadbrzeżnego.

Ze względu na potwierdzenie w literaturze przedmiotu hipotezy o rozłączności pojęć morskich badań naukowych oraz badań hydrograficznych³¹, należy podjąć próbę ustalenia jakie przepisy będą miały zastosowanie do badań hydrograficznych. R. Beckman przyjął koncepcję, zgodnie z którą państwa nadbrzeżne mogą w drodze ustawowej nałożyć na państwa wykonujące badania hydrograficzne (a w zasadzie na wykonujące je podmioty gospodarcze rejestrowane w państwach trzecich – uwaga autorów) obowiązek spełnienia tzw. rozsądnych wymogów (*reasonable measures*) i uzależnić ich wykonywanie od nieprzeprowadzania jednoczesnej analizy zasobów naturalnych szelfu kontynentalnego³², przy czym zaznaczył, że państwo nadbrzeżne nie posiada suwerennych praw do zakazania przeprowadzenia badań hydrograficznych poza morzem terytorialnym. Z kolei Y. van Logchem podkreślił, powołując się na R. Lagoni, iż w myśl art. 58 ust. 1 UNCLOS państwa wykonujące badania hydrograficzne na potrzeby układania podmorskich kabli i rurociągów mogą podejmować wszelkie działania służące korzystaniu z morza, jakie wiążą się z wolnościami morza pełnego, zaś ograniczenia jakie mogą być stosowane przez państwa nadbrzeżne są ograniczeniami stosowanymi *mutatis mutandis* do ograniczeń jakie wynikają z art. 79 UNCLOS³³. Choć wyżej wskazani autorzy odnosili się do układania podmorskich kabli, należy podkreślić, iż ich argumentacja tym bardziej znajduje zastosowanie do podmorskich rurociągów, z tą różnicą, że na szelfie kontynentalnym państwa nadbrzeżne mogą stosować „racjonalne środki” celem zapewnienia układania podmorskich rurociągów z zachowaniem wymogów ochrony środowiska morskiego, a wytyczenie ich trasy wymaga zgody państwa nadbrzeżnego. W tym kontekście warto wskazać na wymogi przewidziane w ustawie o obszarach morskich, gdzie badana kwestia poruszana jest w art. 41. Przede wszystkim określa on wymogi, które powinien spełniać podmiot wykonujący pomiary hydrograficzne na potrzeby m.in.

³⁰ Y. van Logchem, *op.cit.*, s. 111.

³¹ Zob. także. Y.-C. Chang, S. Xin, X. (John) Zhang, *op. cit.*, s. 217.

³² R. Beckman, „Submarine Cables–A critically important but Neglected Area of the Law of the Sea” *International Conference on Legal Regimes of Sea, Air, Space and Antarctica*, 2010, s. 9, <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2010/01/Beckman-PDF-ISIL-Submarine-Cables-rev-8-Jan-10.pdf> (dostęp: 11.10.2022 r.).

³³ Y. van Logchem, *op.cit.*, s. 112.

projektowania posadawiania oraz kontroli budowli hydrotechnicznych (art. 41e ust.1. pkt 1). Bez nadmiernego zagłębiania się w szczegóły należy zauważyć, że obejmują one zarówno obowiązek posiadania odpowiednich kwalifikacji z zakresu hydrografii morskiej potwierdzany dyplomem hydrografa morskiego wydawanym przez Szefa Biura Hydrograficznego Marynarki Wojennej, jak i spełniania minimalnych wymagań dla pomiarów hydrograficznych określonych w przepisach wydanych na podstawie ust. 5 pkt 1. tejże Ustawy. Co więcej art. 41c ust. 1 nakłada na podmioty prowadzące pomiary hydrograficzne na polskich obszarach morskich obowiązek niezwłocznego i nieodpłatnego przekazania służbie hydrograficznej kopii uzyskanych danych pomiarowych, a art. 56c. ustala na 500 tys. zł. górną granicę kary pieniężnej, którą można nałożyć na podmiot nie przekazujący kopii danych pomiarowych służbie hydrograficznej. Trzeba przyznać że jest to droga dla wytrwałych i nie można wykluczyć, że zwłaszcza podmioty nie rejestrowane w Polsce mogą podjąć decyzję o przeprowadzeniu badań z pominięciem tych wymogów, przy uwzględnieniu potencjalnego poniesienia kary pieniężnej w budżecie planowanej inwestycji.

WNIOSKI

Przeprowadzony wywód pozwala na stwierdzenie o rozłączności obu pojęć, a w ślad za tym o niepodleganiu badań hydrograficznych reżimowi właściwemu dla MSR. W związku z tym istota problemu polega na udzieleniu odpowiedzi na pytanie, czy badania hydrograficzne prowadzone na potrzeby układania podmorskich kabli i rurociągów mogą w świetle UNCLOS być poddane ograniczeniom ze strony państwa nadbrzeżnego na obszarach podlegających jego jurysdykcji lecz położonych poza terytorium państwa. Państwa nadbrzeżne mogą bowiem obawiać się zbierania danych wrażliwych dotyczących ich zasobów naturalnych pod pretekstem prowadzenia badań mających na celu przeprowadzenie badań hydrograficznych dla potrzeb układania struktur przesyłowych. I choć, jak wskazuje raport Komisji ILA ds. statusu kabli podmorskich i rurociągów obawy te ma łagodzić fakt, że badania te dotyczą z reguły wąskiego pasa dna i słupa wody ponad nim, to trudno dziwić się państwu nadbrzeżnemu jeżeli chciałoby ono uzyskać wgląd w wyniki badań hydrograficznych na obszarze wyłącznej strefy ekonomicznej i szelfu kontynentalnego³⁴. Wydaje się

³⁴ Warto dodać, że Raport Komisji w wersji przedstawionej na konferencji ILA w Lizbonie w czerwcu 2022 r. nie zawierał wzmianki o możliwych ograniczeniach swobody prowadzenia badań hydrograficznych, ograniczając się do stwierdzenia niepodlegania przez nie regułom odnoszącym się do MSR. Niemniej uwaga wskazująca na uzasadnione oczekiwanie państwa nadbrzeżnego co do zapewnienia wglądu w wyniki badań, wsparta powołaniem się na poglądy Y. von Lagchema została zgłoszona na posiedzeniu Komisji przez współautora niniejszego

bowiem, że o ile uprawnienia do prowadzenia badań hydrograficznych stanowią pochodną wolności do układania podmorskich kabli i rurociągów i jako takie nie powinny być objęte regulacjami dotyczącymi morskich badań naukowych, to państwo nadbrzeżne może nałożyć na podmioty prowadzące badania obowiązek informacyjny wynikający z przewidzianego w art. 79 UNCLOS wymogu zwracania należytej uwagi (*due regard*) na istniejące już na tych obszarach kable i rurociągi, a w przypadku drugich z nich nawet konieczności uzyskania zgody państwa nadbrzeżnego na wytyczenie trasy ich przebiegu.

MARINE SCIENTIFIC RESEARCH AND THE LAYING OF SUBMARINE CABLES AND PIPELINES IN THE LIGHT OF THE 1982 LAW OF THE SEA CONVENTION

Keywords: marine scientific research, hydrographic survey, law of the sea

Abstract

The article provides a detailed characteristics of the concept of marine scientific research on the grounds of the existing norms of the international law of the sea, normative acts of the Republic of Poland and in terms based on the most recent and significant scientific publications constituting the literature on the subject. One of the core studies being conducted by the Committee on the International Legal Status of Submarine Cables and Pipelines established in 2018 under the International Law Association is the field of application of UNCLOS standards to hydrographic surveys carried out as part of the process preceding the laying of submarine cables and pipelines. This paper presents a hypothesis on the separate treatment of the concept of marine scientific research and hydrographic surveys, and presents the legal impediments that the State or the laying company may face.

BIBLIOGRAFIA

Beckman R., *Submarine Cables—A critically important but Neglected Area of the Law of the Sea*, International Conference on Legal Regimes of Sea, Air, Space and Antarctica, 2010

artykułu będącego członkiem Komisji i powinna zostać uwzględniona w nieopublikowanym jeszcze protokole z jej posiedzenia.

- Chang Y.-C., Xin S., Zhang X., *A Proposal for Joint Marine Scientific Research Activities in the Disputed Maritime Areas of the South China Sea*, Coastal Management, t. 50, nr 3, 2022
- Dźwigoł H. i in., *Evaluation of the energy security as a component of national security of the country*, Journal of Security & Sustainability Issues, t. 8, nr 3, 2019
- Ginsbert J., *Czy Bałtyk jest morzem zamkniętym?*, Warszawa 1938
- Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2020
- Górski T., *The legal aspects of marine scientific research in Polish maritime areas*, Baltic Coastal Zone. Journal of Ecology and Protection of the Coastline, t. 10, 2006
- International Law Association Submarine Cable and Pipelines Under International Law [second] Interim Report 2022*
- Kamiński T., Szewczyk R., *The coastal state obligation not to impede the laying or maintenance of submarine pipelines on the continental shelf according to United Nations convention on the law of the sea*, Marine Policy, 143, 2022
- Konwencja genewska o morzu pełnym z dnia 29 kwietnia 1958 r.
- Konwencja Narodów Zjednoczonych z Montego Bay o prawie morza, otwarta do podpisu dnia 10 grudnia 1982 r.
- Logchem Y. van, *Submarine Telecommunication Cables in Disputed Maritime Areas*, Ocean Development & International Law, t. 45, nr 1, 2014
- Międzynarodowa Organizacja Dna Morskiego, Komitet Prawny i Techniczny, *Draft regulations on exploitation of mineral resources in the Area -ISBA/25/C/WP.1*
- Mossop J., *Protecting Marine Biodiversity on the Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles*, Ocean Development & International Law, t. 38 nr 3, 2007
- Pedrozo P., *Maintaining Freedom of Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone and on the High Seas*, Indonesian Journal of International Law, t. 17 nr 4, 2020
- Proelss A., Hong C., *Ocean Upwelling and International Law*, Ocean Development & International Law, t. 43, nr 4, 2012
- Solski J.J., *The 'Due Regard' of Article 234 of UNCLOS: Lessons From Regulating Innocent Passage in the Territorial Sea*, Ocean Development & International Law, t. 52, nr 4, 2022
- Soons A.H.A., *Marine scientific research and the law of the sea*, Deventer, Netherlands, 1982
- Symonides J., *Prawnomiędzynarodowe regulacje dotyczące układania podmorskich rurociągów w wyłącznej strefie ekonomicznej, na szelfie kontynentalnym i morzu otwartym*, Prawo Morskie, t. XXII, 2006
- Tomaszewska N., Starzyk A., *Conception of Intermarium in Polish foreign policy in XXI century*, Torun International Studies, nr 10, 2017
- Umowa międzynarodowa między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Danii, podpisana w Katowicach dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie projektu *Baltic Pipe*
- Ustawa z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 26.01.2021 r., sygn. akt: I SA/Gd 989/20